

SCHITTENHELM EDE

ÚGY VÉLEM, elég lesz néhány vonással megrajzolnom a hátteret, amelybe próbálok állítani a címben megnevezett egyéniséget. Akik az utóbbi években némi figyelemmel kísérték a magyarság és középeurópai elhelyezkedése körül lefolyt vitákat, eléggé tisztában vannak azzal, mi volt a jelentősége a „hungarus“ elnevezésnek a rendi Magyarország évszázadaiban, s ugyancsak ismerik a „politikai nemzet“ fogalmát is, melyet 1868-ban Deák Ferenc és báró Eötvös József állítottak oda a rendi tartalmú „natio hungarica“ helyébe az új, alkotmányos Magyarországnak. Azt sem kell nekünk, magyaroknak, magunk között magyaráznunk, hogy a magyar nemzetnek „hungarus“ értelmű fogalmazása a rendi korszakban természetes, magától értetődő jelenség volt, nem kellett azt erőszakkal fentartani, hiszen benne a nem magyar népek műveltebb, öntudatosodó rétegei is megtalálták a saját helyüket. A „deutschungar“ kifejezést, mely legjobban bizonyítja a „hungarus“ fogalomnak a hazai nem-magyar népek körében valóságos élménnyé válását, s amely nem kevesebbet mond, mint hogy a hazai németek egyúttal magyaroknak is érzik magukat, — nem magyar, hanem a szepesi német, Fröhlich Dávid használja a 17. század elején, s azóta napjainkig az egész hazai németiség minden nemzedéke. Hazai kisebbségeinknek ez a történeti együttérzése az államnemzettel évszázados valóság volt, mely hatalmas egységbe foglalta a Kárpátok alján lakó népeket, bármennyire tagadják is ezt utólag azoknak mai leszármazol. A „disszimilálás“ folyamata a 18. század végén kezdődik a felvilágosodás és a herded ideák hatása alatt, de egyelőre csak a legmagasabb műveltségű nem-magyarokat, inkább csak néhány író ragad magával, aminthogy tudjuk, hogy például a hazai németiségre még a 20. század elején sem volt mélyebb hatása olyan „disszimilált“ egyéniségeknek, aminő volt Müller-Gutenbrunn vagy Steinacker. Erdély külön politikai fejlődéséből érthető, hogy az erdélyi szászok kívül maradtak ezen a hungarus egységen, ők mindig csak németeknek érezték magukat, s ennél fogva a disszimiláció folyamatán nem is kellett keresztülmenniök. S mikor a 19. század második felében a románok, szerbek, majd tótok tömegei is kiszakadtak a régi magyar kapcsolatokból, s nemzeti öntudatosodásuk útja a határokon túl élő szláv és román rokonaik felé vitte őket, a hazai németiség még mindig ragaszkodott ősei magyarbarát felfogásához, s maga boldogult Bleyer Jakab, aki népe számára a kisebbségi élet-

formát találta meg, mindvégig megtartotta a „deutschungar“ elnevezéssel a német-magyar érzésvilágot is.

A megrázkódtatás és egyenesen forradalmi jellegű változás momentuma csak napjainkban köszöntött be mindezen viszonylatokban, még pedig azon hatalmas történeti folyamat hatása alatt, melyet a középkor és a 17—18. század német gyarmatosítási mozgalma ellentétének képzelhetünk el. A 12. századtól kezdve az igen kis területre összeszorult németségnek nagy tömegei vándoroltak Kelet felé, s bár ez a vándorlás, kapcsolatban az ő keleti szláv szomszédaiak leigázásával, a mai Németország keleti területeit némettette és bekapcsolta a Németbirodalomba, másutt mégsem járt ilyen eredménnyel, hanem a legtöbb helyen a németség volt kénytelen beilleszkedni az illető „gazdanép“ államszervezetébe, ahol aztán mint, mai szóval, kisebbség, maga is ki volt téve a nemzeti áthasonulás és elnyomás veszedelmének. Ez történt a balti tartományokban, a középkori Lengyel- és Csehországban, nálunk és rajtunk keresztül az oláh vajdaságokban, az újkorban pedig Galíciában, Bukovinában, a nagy Oroszország különböző vidékein. Mindenütt, ahol e német jövevények megtelepedtek, úttörői voltak a magasabb fokú, racionálisabb földművelésnek, ők honosították meg az agrár és feudális berendezkedésű területeken a középkori városi életformákat s gazdanépeik kivétel nélkül, így a magyarság is, sokat köszönhetnek nekik, mint akik a nyugateurópai műveltség egyenes közvetítői voltak Kelet-Európa országaiban. A múlt század második felében a nagynémet felfogás a gyarmatosítás eredményét nem egyszer úgy fejezte ki, hogy a kivándorolt németség átadta műveltségét barbár gazdáinak, s ezek hálából önmagukhoz hasonították őket, azaz a gyarmatosítás a németségből „kulturtrágyát“ csinált a szlávok, magyarok stb. javára.

Ma mindennek ellentéte megy végbe. Míg a középkorban Germánra anya számlálatlanul szórta szét gyermekeit a keleti országokban és az eltávozókról mindörökre levette kezét, kiszolgáltatta őket a Kárpátok, a lengyel, a volgai, a tiszai síkság ismeretlen veszedelmeinek és az ottani urak jó- vagy rosszindulatának, addig most féltő szeretettel hatalmas szervezetet teremt, mely számba vegye a birodalom határain kívül élő legkisebbeket is és elhalmozza őket anyai szeretetének jeleivel, kulturális segítség, politikai védelem formájában, a rég megszakadt nemzeti kapcsolatok helyreállításával, valamint szokatlanul erélyes tudatosításával. A raceizmus új német rendszere, mely negatív eszközeivel németség és zsidóság hosszú együttélésének gyökérszárait vágta el, pozitív formájában nyilatkozik meg, amikor az új „népi“ fogalmat felhasználva, a külföldön lakó németségnek tökéletesen ugyanolyan német népi jogokat ad, mint amilyenekkel bírnak a birodalom határain belül élő tagjai a „népközösségnek“. A számos és hatalmas, művelt és nagy szervező erővel bíró németség e törekvései már eddig is elérték azt, hogy a tőle külváltan, idegen országokban élő németek számára a határok „spiritualizálódtak“, s például az erdélyi és bánáti német — a korábbi szász és sváb — ma már a Németbirodalomban tanulhat, ott nyeri kiképzését, hogy hazatérve az anyaország politikai és anyagi támogatásával valósítsa meg azt a szervezetet, melyet ott,

a világnémetség vezetői, helyesnek és szükségesnek látnak. Érthető, hogy kis nép hiába vállalkoznék leszakadt testvéreinek hasonlóan erélyes összefogására: a kisebbségek védelmének azon „népi“ és „faji“ megvalósítása, melyet a Németbirodalom megkezdett és folyton növekvő nemzetközi befolyásával támogat, gyöngé és kis nép számára nem valósítható meg; ebből a szemszögből mondhatjuk, hogy a „völkisch“ gondolat ép a németség fejlődésére és felemelkedésére a legnagyobb jelentőségű találmány, s a német hegemonia terjeszkedésének legcélszerűbb eszköze.

Az erős akarattal, nagy nemzeti lelkesültséggel végrehajtott, hatalmi és anyagi eszközökkel bőkezűen ápoltt mozgalomnak hatása eddig is igen nagy. Aminek a lehetőségét a mi kis népünk a saját leszakadt tagjait illetően egyelőre el sem képzelheti: a künnélő néprészeknek belülről való, központi irányítását, kulturális, gazdasági, sőt politikai vezetését: ezt a Németbirodalom már eddig is sok helyütt elérte, s ha egyes országokban, mint Romániában és Magyarországon még nem vetette is alá magát az egész német kisebbség a berlini vezetésnek, s ha épp ez a törekvés mindkét országban megszakította is a kisebbségi front egységét, a birodalom tekintélyének és hatalmának folytonos emelkedésével bizonyára kisebbedül fog az ellenállók száma. Egyes elszigetelt jelenségek ne tévesszenek meg afelől, hogy itt tényleg a régi német kolonizáció ellentétjéről, a szétszórt németség visszacsatolásának nagy történeti folyamatáról van szó, melynek során megszűnik a „deutschungar“, a szász, a sváb elnevezés és mindenki uniformizált tagjává lesz a birodalmi központtól egységesen vezetett német népek. Azaz a gazdanépekkel való megöly mély és bensőséges történeti kapcsok is felbomlanak, a német kisebbségek véglegesen disszimilálódnak, s a gazdanépekkel kizárólag államjogi viszonyban maradnak, melynek természete a politikai érdek, az anyaország politikai céljai szerint fog változhatni. A fejlődés ez irányát fel nem ismernünk: történeti jelentőségű rövidlátás volna.

Az ÉSZAK FELÉ emelkedő Rózsadomb és a Rókus-hegy egyik kis vízvázalótóján van a Rókus-kápolna, arccal még Budapest felé, a körngetegre, a budai Várhegyet észak felől eléktelenítő négyemeletes tűzfalakra és az Országos Levéltárnak román vartornyot játszó füstös kéményére; másik oldalról már a János-hegy és Hárshegy, meg a Hűvösvölgy zöld dombjai és ligetei nyugtatják meg a szemet a város rendetlensége után. A kápolna hátsó falához támasztva áll egy kis klasszicizáló sírkő, a felirat szerint Schittenhelm Ede honvédtüzéré, aki „elesett 1849 május 8-án a hazáért“. Tudvalevőleg Görgey útegei a Várhegyet környező magaslatokról lötték Budavárát, s ez útegek egyikénél szolgálhatott az elesett honvéd is, kinek emlékét a budai polgári lövészegylet jelölte meg a sírkővel. Szándékosan nem néztem utána, hazai német, szepesi vagy bevándorolt volt-e Schittenhelm Ede, — a név a német tudomány körében is ismeretes, — számomra mindenkor szimbólum volt név és csontok és sírkő, szimbóluma a magyar és német egymásrautaltságnak, de nem kevésbé annak, hogy amiként mi magyarok évszázadokon át vérünkkel védtük és

támogattuk a németséget európai helyzetében és céljai elérésében, ugyanúgy támogat bennünket a németység a magyar haza határain belül a mi nemzeti céljainkban. A magyartól különvált német politika, amikor időnkint mégis érvényesült e hazában, a magyar és német jó viszony megromlására vezetett, itthoni németjeink azonban mindenkor, Rákóczi felkelésében, 48-ban is mellettünk állottak, nem pedig a magyarság ellen fordult német nagyhatalom mellett.

Schittenhelm Ede ma is szimbólum számomra, de bármily szeretettel megyek is el sírja mellett, nem tudok védekezni azon gondolat ellen, hogy a múltnak szimbóluma, de vajjon a jövőé is-e? Schwarzenberg nagynémet kormányának katonái ellen harcolva, az önálló Magyarországért adta életét; vajjon Treitschke és a későbbi nagynémetek őt is elveszett németnek tartják-e, aki vérével trágyázta a magyarok, egy idegen nép vetését? A „völkisch“ gondolatot logikusan átélve — s minő kérlelhetetlen, szigorú logikája van e gondolatnak! — szabad-e nekünk az érettünk hősi halált halt „deutschungart“ magyaroknak siratni? Nehéz és kínzó kérdések, mint mikor testvérek elszakadnak és végkép elközyösödnek egymástól. De van még kínzóbb kérdés is: hátha már nem is kisebbségi német, hanem egészen megmagyarosodott, középosztályunkba asszimilált volt Schittenhelm Ede? Ez esetben a ma uralkodó német felfogás teljességgel helytelennek minősítheti hozzánk való kapcsolatait és a „völkisch“ logika szerint sajnálkozva elmagyarosodásán, ha ma élne, megkísérelné disszimilálását, visszanémetesítését. Mint a szepesi szászokét, a szatmári magyarokét... A halott honvédtüzér a történeti múlt német-magyar kapcsolatainak megnyugtató s felemelő szimbóluma, de mai népi világításban annál nyugtalanítóbb szimbólum, mely kérdéseket tesz fel, akárcsak a szíinksz s mi nem tudunk, vagy ami még rosszabb, nem merünk kérdéseire válaszolni. A mai világváltozások közt további történetünk nem nyitott könyv többé; szokatlan bátorság és önuralom kell, hogy lapjait fel merjük nyitni.

Számomra a legnehezebb kérdés, melyet a honvédtüzér sírja ad fel, a középosztály kérdése. Schittenhelm Ede, ha nem viszi el a zöld magaslaton, akkor még szőlőhegyek szélén a német golyó, az abszolutizmus német elnyomása idején méginkább összenő a magyarsággal, s belesodródva a magyar nemzet hatvanhét utáni győzelmes optimizmusába, megmagyarosítja nevét — persze kényszer nélkül, mert senkit sem kényszerítettek; kegy volt a névmagyarosítás, mellyel a magyarság bőkezűen bánt. Aminthogy százai és ezrei magyarosodtak meg a kiegyezés korszakában a Schittenhelm Eduárdoknak, s középosztályunkat a pusztuló középbirtokos nemesség helyén elsősorban német és szláv vér dagasztotta fel annyira, hogy képessé vált ország és állam igazgatásának feladataira. A nagy változás a kiegyezés korában ment végbe: míg a negyvenes évek nagyot alkotó nemzedékében alig találkozunk németekkel a politikában és közigazgatásban, s ugyanakkor a németység még a városi privilégiumok szűkreszabott területein éli kicsinyes életét, s aki közüle már megmagyarosodott, mint Irányi Dániel, Hunfalvy Pál, szélső magyar nemzeti érzéssel tündököl: addig 67 után a városi németység legna-

gyobb része magától megmagyarosodik, szűkkörű kispolgári életét elhagyva minél gyorsabban asszimilálódik a nemesi középosztályhoz, minek következtében észrevétlenül, feltűnés nélkül jut be a magyar kormányzat és politika intézői közé. Most utólag felfedezhetünk benne némi hiányokat, így a politikai előrelátását, amit érthetővé tesz rövid magyar múltja és az a körülmény, hogy az asszimiláltak már óvatosságból is szeretnek optimisták és túlzók lenni, nehogy lanyhaság vetessék szemükre. Valóságban asszimilált németjeink kitűnő tulajdonságokat hoztak középosztályunkba: rendszeret, munkakedvet, komoly tárgyilagosságot, alapos ismereteket, s mindezekért el kell ismernünk, hogy a magyar géniusz helyesen cselekedett, amikor befogadta őket, s viszont nekik is hasznukra vált az asszimiláció, hiszen egy nem csekély hatalommal rendelkező vezető rétegbe jutottak, sőt annak is első soraiban, hatalomhoz, magas műveltséghez és vagyoni kiemelkedéshez közel helyezkedtek el.

A német népi eszme disszimilációs törekvése itt vág igazán a magyarság elevenébe, még sokkal inkább, mint a kisebbségi kérdésben. Társadalmi osztályaink között a nemzeti öntudatot, a múlttal való kapcsolatot és a jövő folytonosságát épp középosztályunk képviseli, ő a magyar nemzetiség igazi, alkotásra és akcióra képes hordozója mindaddig, míg fajilag leginkább keveretlen agrárlakosságunkat és bár kevertebb, de a parasztsághoz hasonlóan mégis nagy kihasználatlan nemzeti erőt képviselő ipari osztályainkat nem sikerül annyira felemelnünk, hogy nemzetiségük tudatossá és így akcióképessé váljék. Legelsősorú nemzeti érdekünk tehát, hogy amíg mindez nem sikerül, egyetlen tudatos magyar rétegünk, a középosztály biztos pillantással ismerje fel nemzeti életszükségleteinket, s felismerve azokat, egységesen törekedjék, céltudatos munkával azok megvalósítására. Ez a legfőbb érdekünk kerül azonban kockára, ha a német népi gondolat disszimilációs folyamata nem áll meg a német kisebbségnél, hanem munkáját folytatni akarja középosztályunk egy-két nemzedék óta végkép elmagyarosodott tagjain is.

Ma még ez a veszedelem nem kívülről jön. A német népi elmélet a németség ismertető jegyét elsősorban a „Blut és Boden“ fogalmában találta meg, s a birodalmon kívüli viszonylatban a földművelő osztály visszakapcsolására helyezi a súlyt: a „deutscher Volksboden“-ra tart igényt, melyet a német paraszt művel bármely idegen országban, s ezen aspirációja mellett kevesebb fontosságot tulajdonít a német nemzetiségét rég elvesztett értelmiségi rétegeknek. Ez elméleti felfogásnak megfelelően azon jelenségek, melyek középosztályunk összetételének bizonyos változására mutatnának, nem is kívülről, hanem középosztályunk belsejéből indulnak ki és jelentkeznek. Bármű nehéz is a történésznek jelen dolgok szemléletében világos látását megőriznie, mégis meg kell tekintenünk e jelenségeket, mert mint szimptomáknak is nagy fontosságuk lehet nemzeti életünk alakulásában.

Középosztályunknak éppen német eredetű része bírja annyira a német nyelvet, hogy a mai német politikai és társadalmi koncepciók közvetítő közeg nélkül hathatnak rája, viszont igen ritkán van francia és angol műveltsége, mellyel a német dolgokat bizonyos távolságból

szemlélné. Ez érthető; kevésbé érthető azonban olyanok számára, akik a faji kapcsolatok minden jelentőségét vakon tagadják, hogy a németységnek és birodalmának hatalmi felemelkedése, mely az utóbbi évek eredménye, az első vagy második nemzedékben megmagyarosodottakra nagyobb benyomást tesz, mint azokra, akiknek vérkeveredéséből hiányzik a német vér. De nemcsak a németség tényleges hatalma hat ezekre, talán még inkább azon sajátos német filozófia vagy mithosz, mely a németségben mint a legelső emberfaj leszármazójában hősi erényeket lát, mindenestre többet és hősiesebbet, mint más népekben. Aki Günthernek, a mai Németország hivatalos fajbiológusának prózában, tudományos mű gyanánt írt hőskölteményeit olvassa a nordicus németsegről, s akinek lelke valamely rejtett zugában valami ősi német érzés dobban meg arra, hogy hiszen valamikor ő is hozzátartozott e nagy-szerű néphez: annál már megindulhatott, ebben a pillanatban, a disszimilációs folyamat. Ezért mi éppoly kevésbé tehetnénk szemrehányást a németységnek, mint minket sem illehet szemrehányás azért, hogy valamikor az elmaradt és elhagyatott kispolgár németek előkelőbbnek tartották a magyarságot és hozzá csatlakoztak. De itt még nincs szó felelősségről, csak magatartásról, helyesebben pillanatnyi attitűdökről, melyek önkénytelenek és ma még legtöbbszörre következésnélküliek. Aki a németség mai hatalmas lélekzetvételével egy pillanatig is együttérez, az kétféle attitűdöt foglalhat el. Vagy öntudatlanul is a németség javára optál egy-egy pillanatban azon nemzeti folyamat során, melyet Renan mindennapi népszavazáshoz hasonlított — vagy pedig öntudata alatt is törekszik ez együttézés elnyomására, amely esetben még inkább hangsúlyozza magyarságát, s minden alkalmat felhasznál annak kimutatására. Azaz nemzeti működését itt is, bár csak negatív módon, befolyásolja a németséggel volt egykori kapcsolata. Itt megjegyezhetem, hogy az egész dilemmától megóvja a német származású magyart azon gyökeres magyar kultúrának birtoka, amelyről alább szó lesz.

Hogy ezek mennyire nem elméleti lehetőségek, hanem tényleges jelenségei középosztályunk mai életének, arra bárki is rájöhet, aki környezetét képes egy kissé is megfigyelni. De tényleges jelenvoltukat bizonyítja az az attitűd, melyet viszont azok foglalnak el, akik magukat német vértől mentnek tartják (s persze nem igen vetik fel magukban a szláv stb. kapcsolatok kérdését). Nemcsak Szabó Dezső az, aki vészes bizalmatlansággal nézi német származású középosztályunk nemzeti működését; vannak, akik gyanújoknak egyénekként szemben is kifejezést adva, tudatosítják és állandósítják azt a pillanatnyi német öntudatot, melyről előbb tettem említést. Annyi bizonyos, hogy ma már találkozhatunk a középosztály oly német származású tagjaival, akik magukat kitűnő magyaroknak tartva, a maguk sorsán át sorsunkat, az egész magyarságát is kizárólag a németiséghez kötik, a német-magyar „sorsközösségről“, melyet csak a mai propaganda értelmében vesznek, naponként szónokolnak, a mai német ideológiát átültetni kívánják hozzánk és meg vannak róla győződve, hogy mi is könnyen ott lehetnénk a német módszerek követésével, ahol „ma a németiség van“. Kétségtelennek tartom, hogy szemrehányás és gyanúsítás az ily embereknél még

inkább tudatosítaná németiségüket, melyet tán manapság is a magyarság fölött állónak, előkelőbbnek tartanak, s így végül is egészen elvesznének a magyarság számára. Vannak viszont, akik a német származásuktól felkeltett gyanúra nem a „csak azért is“-sel reagálnak, őket a gyanú tiszta magyar nemzeti érzésükben sérti, miután már oly közeli kapcsolatba kerültek a magyarság lényegével, hogy visszatérésnek, disszimilációnak gondolata is támadás, sérelem egyéniségükre. Ezek számára a német leszármazás folytonos firtatása nyílt seb, melyben gyakran náluknál kevésbé magyaros, de „fejmagyar“ „turáni“ egyének turkálnak, akik a nemzet szolgálata dolgában tán az ő saruk megoldására sem méltóak. Aki nem akar és nem képes disszimilálódni, de akit mégis ezzel vádolnak, annak életébe ezzel a nyugtalanság olyan eleme vettetett, melyet nehéz egykedvűen elviselni. Az így származó bonyodalmak és szenvedések mértékét akkor tudjuk megmérni, ha a ma még gyakoribb esetre, olyan megmagyarosodott zsidóra gondolunk, akit nem gyanúsítanak, hanem egyenesen fenyegetnek erőszakos disszimilációval.

Míndezen, mondom, pillanatnyi rezdülések, múltó hangulatok lehetnek, vagy egy-egy szenzitív lélek mélyén meghúzódó keserűségek, melyek baráti kéz érintésére is csak egy-egy pillanatra lebbennek a felszínre, hol megfigyelhetők. Még azt sem mondhatnám, hogy a német eszmekor egyes rekvizitumainak, így a diktatúrának vagy antiszemitizmusnak középosztályunk egyes rétegeiben való elterjedése túlnyomó részben ily rejtett német, származási kapcsolatoknak volna köszönhető. Német származású és német műveltségű középosztálybelleinktől ugyan gyakran hallhatjuk a diktatúra, mint a magyar bajok egyetlen orvossága lelkes dicséretét, de a valóságban a származási erőknél inkább csak kezdeti szerepük lehetett: a német könyvek és folyóiratok olvasói hívták fel eleinte a figyelmet az új eszmékre, — jellemző, hogy az olasz diktatúra semmi hatással sem volt középosztályunkra! De ha a német vér tudatosodása tovább haladna, ezzel középosztályunk esetleg még nem bomlanék fel azonnal történeti alkotóelemeire, hanem ezt megelőzően igen valószínű, hogy a nemzeti vezetés a nagymennyiségű német vér miatt németes irányba tolnék át, s csak akkor, mikor ez már nem lenne leplezhető, állna be a vezetőréteg bomlásának pillanata, ha a németes irány ellen a nem német eredetűek végre is tiltakoznának és fellépnének. Annyi bizonyos, hogy a faji gondolattal kapcsolatos disszimiláció elve középosztályunk testében előre el sem képzelhető veszedelmes folyamatokat indíthat meg.

A NEMZET IGAZI ÉRDEKE tehát azt kívánja, hogy a disszimilációs folyamatnak elejét vegyük. Középosztályunk történeti, nem feji képződmény, s fenntartásához történeti eszközök alkalmazása kell. Logikátlan és téves tehát az! az elképzelés, mely ezt a faji folyamatot faji eszközökkel akarja megállítani. „Fajmagyar“ „turáni“ publicisztikánk magában véve is különös képződmény, mert amikor a németek (és zsidók) ellen izgat, önmaga testén, leszármazási tábláján nem veszi észre a szláv, oláh, német és egyéb foltokat. Említettem, hogy a német származás

tényéhez tapadó gyanú csak elősegítheti a disszimilációt, melynek során ha sikerül minden „németet“ eltávolítani nemzetestünkéből, ez olyan vérveszteséget, s emellett történeti lényünk és egész nemzeti hivatásunk oly esztelen megtagadását jelentené, amit életképes nemzet nem követhet el önmagán. Hasonlóképpen éretlen eljárás volna az olyan, melynél egyesek, kik magukat bizonyos magyaroknak tartják, német eredetű társaik elé magatartási szabályokat adnak, s azok megtartását ellenőrizni akarják egyénnel szemben. Mindezek egyesületi, kaszinói eszközök, s nagyon tévednek azok, akik nyárspolgári gondolkodással azt vélik, hogy egy nemzet vezetőrétege egyesületi eszközökkel nevelhető és ellenőrizhető. A nemzeti vezetőosztály nem kávéházi kert, melynek egyes bokrait ki lehet tenni az aszfaltra és megint be lehet venni, sem kiskocsmái tenyészet, melynek nyírásába és metszésébe a törzsvendégek is beleszólhatnak, hanem évszázados erdőség, a Szabad természet, a Történet munkája; megbecsülendő tehát, mert pótolhatatlan, s ha egyszer elpusztult, mi, magyar nemzetként, újra elő nem állíthatjuk. Középosztályunknak faji elemekre bontása történetünk és önmagunk megtagadása lenne, s aki Schittenhelm Edét kizárná, vagy engedné, hogy a németiség kiemelje és magához vegye, az kizárná a magyarságból Zrínyit és Petőfit és ki tudná elsorolni azokat, akiknek családja nem magyar eredetű.

A veszedelemmel szemben két hatékony eszközünk lehetne, de az egyikkel talán elkéstünk, a másikat pedig igen nehéz alkalmazni. Az első: a magyarság ősi medencéjéből, a parasztságból meríteni; ebből alakítani ki szélesebb középosztályos réteget, melynek tagjai magyar vérösszetételnek örökölt, meg eredeti és öntudatos magyar műveltségnek szerzett tulajdonaival olyan magyaros irányt diktálhatnának, mellyel szemben a nem-magyar eredetű középosztálybeliek nemcsak hogy fel nem léphetnének, de kétségtelen, hogy ily magyar eredetű új középosztálynak pusztá léte is megerősítené a magyar öntudatot és kizárná a disszimiláció lehetőségét. Nem kell magyaráznom, hogy az alsóbb néposztályok e kiválasztódása még a távol jövőben késik és így nem jön számba mai veszedelmek orvosszereként. Marad tehát a másik út, melyhez azonban az önnevelésnek manapság különösen ritka mértéke volna szükséges. Azok, kik a propagandában, tömegek szervezésében és a brutális cselekvésben látják a mai lehetőségeket, bizonyára lenézően legyintenek, ha a magyar műveltség erejéről próbállok szólni. Pedig van magyar műveltség, mely képes lehetne minden nemzeti problémánkat illetőleg megmondani, mit szabad és kell tennünk, ha nemzetünk javára akarunk cselekedni. Itt legyen szabad bizonyos angol analógiákra hivatkoznom. Az angol nép tudvalevőleg a magyarhoz hasonlóan keverék eredetű, s középosztályában is, ami ott fölfelé tovább nyúlik, mint nálunk, mai napig képtelen volna az egyfejiságot megvalósítani — amit az angolok bölcsen tudnak, nem is akarják önmagukat felbontani, s ezért szilárdul vértézve vannak minden német elmélet ellenében. És mégis ez a különböző eredetű angol nép az, melynek nemcsak művelt osztálya, de minden rétege abszolút biztossággal ismeri fel még a legbonyolultabb helyzetben is azt a tenni-

valót, melyet nemzeti érdeke követel tőle. Az angol művelődés öntudata annyira beidegződött a népbe, hogy téveszthetetlenül képes a nemzeti utat megtalálni. Ne mondja senki, hogy a mi műveltségünk még nem terebélyesedett el annyira, hogy árnyékában nemzeti biztonságot, nemzeti útmutatást találhatnánk. Kevés népnek van olyan mély és kiterjedt történeti és népi műveltsége, mint nekünk. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy minden politikai szereplőt, mielőtt dobogóra vagy szószékre engednők, Kölcseyből és Csokonaiból, Vörösmartyból és Aranyból meg kellene vizsgáztatni (bár ez sem volna értelmetlen dolog). A magyar műveltségnek, a történetinek és népének, meg ezek szintézisének azonban olyan mélységei vannak, hogy aki egyszer megállott felettük és beléjük nézett, az megismerte a számunkra egyedül járható „magyar utat“, s rajta propaganda és annak csalóka képei nem fognak többé. Sajnos, középosztályunk tekintélyes tömegei, s épp azok, akik előtérbe léptek az utóbbi években, igen felületes ismeretekkel rendelkeznek történeti kultúránkat illetőleg — hiszen másként elképzelhetetlen volna turanizmus és más dolgok elterjedése, a népi kultúra pedig teljességgel ismeretlen előttük, amit a Bartók—Kodályféle nemzetnevelő népi iránnyal szemben tanúsított állandó maguktartásából is meglehetősen ítélni. Ne felejtjük el, hogy elsősorban nemzeti tudományunk, művészetünk, műveltségünk az, ami megkülönböztet más népektől, ami igazán határvonalat alkot köztünk és idegenek közt, s így az a középosztály, mely széles rétegeiben elmaradt ettől az igazán magyarrá tevő műveltségtől, következőképpen a nemzeti út felismerésében sem eléggé biztos többé.

Végző fokon középosztályunknak ezen közismert műveltségi hiányai magyarazzák mindazon itt felhozott jelenségeket, melyek arra mutatnak, mintha saját érdekeinket nem tudnók többé a régi világozással felismerni, s mintha valóban utat vesztettünk volna valahol. Itt csekély vigasztalás az, hogy fiatalabb korosztályokban már él és hat ez a teljes magyar műveltség és diadalmasan, tévelyt elutasítva mutatja az igazi utat. Kezembem van egy cserkészcsoporthoz tartozó jelentése erdélyi útvonalról¹: ezek a fiúk már a teljes magyar műveltség birtokában indultak újtjukra, s megcsodálhatjuk azt a nyugodt önbizalmat, melyet ez a műveltség ad nekik, s amellyel letaszítják középosztálybeli atyáik ideáljait, nem akarnak többé „jámborak, konstruktívak, passzívak^{cc} lenni, s mindazon bonyolult kérdésekben, melyeket a szörnyű erdélyi élet vet eléjük, felismerik a magyar magatartásnak megfelelő megoldásokat. Az ő új műveltségük elvezeti őket a nehéz úton, — de tartok tőle, ha középosztályunk tekintélyes részei tovább is ily műveltségi iránytű nélkül járnak, előbb felbontják, botor akaratlansággal, saját soraikat, s utána a jobb útnak indult fiatalok fészket is szétrombolják. Egyedül ősi történeti és népi tanulságaink felhasználásával állhatjuk útját középosztályunk atomizálásának, elidegenedésnek és nemzeti ideáljaink bukásának.

SZEKFÜ GYULA

¹ Erdély. Ahogy mi láttuk. (A 15. Bethlen Gábor cserkészcsapat Zrínyi Miklós raja beszámolója.) 1937.